

Og sluttelig: når fædrene ikke sparede nogen møje eller noget offer for at give kirkegården det rette hegn, bør heller ikke vi gøre det. Alt det, der har med kirken at gøre, og det har jo kirkegården, bør vi omfatte med vor varmeste kærlighed. Men kærligheden er intet værd, dersom den ikke kan ofre for det, den holder af!

Redaktionen skal tilføje, at ovennævnte cirkulære er blevet til på grundlag af studier i marken, som vort medlem af hovedbestyrelsen, provst J. Exner har foretaget.

Cirkulære om fældning af træer ved kirker og på kirkegårde

(Til stiftsøvrighederne)

Fra nogle af de kongelige bygningsinspektører har ministeriet modtaget underretning om, at det gentagne gange er konstateret, at der er foretaget fældning af store og smukke træer ved kirkerne og på kirkegårdene, endogså blot med den begrundelse, at man ønsker at undgå arbejdet med fjernelse af nedfaldne blade. Bygningsinspektørerne har udtalt deres betænkelighed ved sådanne træfældninger, hvorved der gøres indgreb i karakteristiske træk i billedet omkring kirkerne.

Efter at ministeriet i denne anledning har brevvekslet med Danmarks Provsteforening, skal man herved anmode menighedsrådene om at vise varsomhed med hensyn til fremsættelse af forslag om fældning af træer ved kirkerne og på kirkegårdene. Man henviser i denne forbindelse — foruden til det ovenfor anførte — til bestemmelsen i § 2, stk. 4 i kongelig anordning af 20. april 1953 om kirkegårde, hvorefter kirkebestyrelsen bør våge over, at der ikke ved unødigt stærk indgribende ændringer af beplantningen på og ved kirkegården sker nogen skade i forhold til den betydning, som kirken og kirkegården har for det omgivende landskabs skønhed.

Man finder endvidere anledning til at indskærpe, at der i alle tilfælde kræves provstiudvalgets samtykke til fældning af de på kirkegården stående træer, samt at der, forinden der foretages indgreb i gammel træbestand i større omfang, yderligere kræves ministeriets godkendelse, jfr. ovennævnte anordnings § 7, stk. 1. Det fornødne antal eksemplarer af nærværende cirkulære vedlægges til omdeling blandt stiftets provstiudvalg og menighedsråd.

Kirkeministeriet, den 13. april 1962.

Bodil Koch.

| *A. Siersted.*

Træerne på landsby- kirkegårdene

*Hævearkitekt m. d. h.
TORBEN MICHELSEN*

Fig. 9.
*En ny træække er plantet
udenom kirkegården i en afstand af
ca. 12 m til afløsning
af den indre træække.
Bodilsker, Bornholms amt.
(foto T. M).*

Siden landsbykirkerne blev opført i middelalderen har de omkrænsende kirkegårde været meget trærige. Kirkerne blev ofte bygget på rydede tomter i lysninger i skoven, der dengang dækkede største delen af landet. Først efter udskiftningen i 1815 vendte billedet i landskabet sig: Kirkerne lå nu ikke mere i hvert sit rum i skoven; store dele af skovarealerne erstattedes af agerland og overdrev. Skoven „trak sig sammen“ i fritliggende klumper. Landsbykirkerne lå nu frit, ofte på bakketoppe og

Fig. 10.
*Den indre træække står
ofte for tæt på muren. Enten må
træet eller muren vige.
Lyderslev, Præstø amt.
(foto T. M.)*

dominerede det omgivende landskab; kun omgivne af tætte træklynger på kirkegårdene. De fleste træer var her groet op af sig selv. Der blev stort set kun holdt regelmæssig rent omkring kirkebygningen og på adgangsvejen.

I 1815 skete der en til afgørende ting: Begravelser i kirken blev forbudt ved lov. Før blev kun de fattige begravet på kirkegården. Nu måtte alle affinde sig med at stedes til hvile under fri himmel med mindre man var kirkeejer.

Grave bredte sig fra kirken udefter. De mindre træer blev ryddet når der var brug for jorden. De store træer gik man af magelighedshensyn udenom indtil de faldt af sig selv. Visse træer blev bevaret for at danne læ; det var ofte vigtigt, mange kirkebygninger var i forrige århundrede i stærk forfald. Tag og vinduer kunne let blæse ned.

De store træer stod op imod vor tid hovedsagelig rundt langs murens eller gærdets inderside og nogle enkelte tæt vest eller nord for kirken.

Da største delen af Danmarks landsbykirker i 1934 overgik til selveje under menighedsrådenes varetægt følte disse sig kaldede til at gøre en indsats for kirkernes restaurering. Der blev gjort et stort arbejde – bistået af nationalmusæet.

Da kirkerne var bragt i tilfredsstillende stand kom turen til kirkegårdene. Den store arbejdsløshed gjorde, at arbejdskraft let kunne fremskaffes. Mange kirkegårde blev omlagt som beskæftigelsesarbejde.

Ofte på altfor hårdhændede måder. Randplantningernes træer blev dog ofte skånet. De stod sjældent „i vejen“. Det er ret vanskeligt at fælde store træer på kirkegårde. Bygninger, mure og gravsten kan let beskadiges. Endelig havde den største del af befolkningen fået øjnene op for træernes store æstetiske værdier.

I de seneste år er der opstået en ny situation:

1. Kraftige motorsave er opfundet.
2. Kvalificeret arbejdskraft til vedligeholdelse af kirkegårde er blevet stedse mere vanskelig at fremskaffe indenfor menighedsrådenes bevillinger. (beskæring, pleje, frø- og bladrivning.)
3. Trærødder generer ofte gravning af grave og gravstedsbeplantninger.

4. Der har de senere år været kræfter igang for frilægning af landsbykirkerne, hvorved der foruden fjernelse af skæmmende bygninger også foreslås stærk udtynding i træbestand, der skjuler væsentlige værdier i kirkearkitekturen.
5. Mange store træer på kirkegårdene er ved at være udlevede.

Disse forhold sammen med andre specielle lokale forhold bevirker at træerne på kirkegårdene nu forsvinder i et hastigt tempo. De fleste steder virker størstedelen af træernes forsvinden stærkt arkitektonisk forringende.

Som det fremgår af ovenstående punkter kan det være meget vanskeligt at afgøre om det er rigtig og nødvendigt at fjerne træer. De kgl. Bygningsinspektørens og kirkeministeriets initiativ til ovennævnte cirkulære må derfor hilses med stor glæde.

Samtidig skal det stærkt anbefales, at sagkyndig assistance tilkaldes i tvivlstilfælde. Det bør overvejes om det ikke var rigtigt at have arkitekter, kirkegårdsinspektører eller andre sagkyndige på dette område obligatorisk burde medvirke ved provstesyn. Det er nemlig langtfra rigtig blot at nægte træfældning af frygt for kritik hvis pågældende træer *bør fældes*. Udgiften til sagkyndig assistance er yderst ringe i forhold til de værdier, der står på spil.

Ligeså vigtig det er at bevare værdifulde træer er det at skaffe erstatning i form af nye træer.

Det er uhyre vigtig at placere dem rigtig og bruge de bedst egnede arter. Mange landsbykirkegårde er i virkeligheden for små til at „bære“ en tæt randplantning af højt voksende træer. Kirkegårdsrummet kan blive for lille og for surt, og kirken kan skjules helt.

I alle tilfælde er det bedst at placere en ny træække udenfor kirkegården.

Frilægning gennem fredning af kirkerne og kirkegårdenes omgivelser for nuværende og evt. fremtidige skæmmende bygninger og master, en fredning som provst J. Exner har sin store andel i og som er et af vor tids største bidrag til højnelse af kirkegårdskulturen muliggør ofte at der kan plantes træer rundt omkring det meste af kirkegården.

Der opnås herved mange fordele.

1. Kirkegårdens „rum“ udvides og kirkemurens arkitektoniske samspil med kirken forstærkes.
2. Kirken virker mere dominerende i landskabet. Frilægningens fordele tilgodeses.
3. Kirkegården kan om ønskes bedre opdeles i hækomkrænsede rum.
4. Blade og rødder vil ikke genere nævneværdig.
5. Den frilagte zone kan udlægges med befæstet græs og tjene som parkeringsplads, som der i fremtiden bliver hårdt brug for.
6. Skyggevirkninger på gravstederne er nedsat til en styrke, der kun er gunstig.

De bedst egnede træer hertil er lind, ahorn, løn, robinie, eg eller platan. Hvor kirkegården er meget lille er tjørn bedst.

Enkelte træer på kirkegården er også vigtige. Deres placering må overvejes i hvert enkelt tilfælde.